

**«ЩАСТЯ ТРЕБА БУДУВАТИ»: ФІЛОСОФСЬКА
ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ДОМУ В ОПОВІДАННІ «ІСТОРІЯ
ЯКИМОВОГО БУДИНКУ» В. ВИННИЧЕНКА**

Анотація

У статті досліджено художню концепцію щастя в оповіданні «Історія Якимового будинку» В. Винниченка, розглянуто логіку поетапного втілення теорії побудови гармонійного, тобто щасливого шлюбу, яку письменник актуалізував у своїх ранніх щоденникових записах. З огляду на щоденникові нотатки, з'ясовано, що митець пов'язував щастя як засадничий онтологічний концепт із соціальним інститутом шлюбу, осмислював проблему щасливих / нещасливих сімейних союзів, котру згодом спроектував і на художньо-образну площину, зокрема реалізував і в оповіданні «Історія Якимового будинку». Наголошено, що у творі репрезентовано художній експеримент письменника з проєктом нової форми сім'ї. Легітимацію ідеї «вільного шлюбу» як способу подолання дисгармонії й детермінанти втілення альтернативного сценарію щасливого буття уможливорює низка чинників, які проаналізовано у статті. По-перше, слід переосмислити метафізичну християнську мораль і сакральні заповіді, позаяк у вільному союзі подружнє життя повинно регулюватися новою мораллю, новими етичними стандартами поведінки, зокрема, ідеєю «чесності з собою», яка є результатом гармонійного погодження раціонального й емоційного первнів у людині. По-друге, ідея реформування традиційного шлюбу розпочинається з визнання свободи, рівноправності, незалежності жінки у взаєминах, а також її професійної самореалізації. По-третє, створення оновленої родини визначає опція самовдосконалення, саморозвитку, самобудування («будуй себе») особистості, що передбачає збалансування внутрішнього світу людини для встановлення гармонійних стосунків. У цьому

контексті автор твору критикує шлюб як економічний контракт. З'ясовано, що Винниченкова філософська «теорія будівель щастя», яка згодом визначить конкордистський онтологічний проєкт, програмує відновлення рівноваги у системах «індивід – природа» та «особистість – соціум» через актуалізацію вітальності та інтеграцію в колектив.

Ключові слова: В. Винниченко, щоденник, художній експеримент, щастя, образ дому, гармонія, ідея «вільного шлюбу», нова мораль, ідея «чесності з собою», філософія конкордизму.

Аннотация

В статье исследована художественная концепция счастья в рассказе «История Акимова здания» В. Винниченко, рассмотрена логика поэтапного воплощения теории построения гармоничного, то есть счастливого брака, которую писатель актуализировал в своих ранних дневниковых записях. Учитывая дневниковые заметки, выяснено, что художник связывал счастье как основополагающий онтологический концепт с социальным институтом брака, осмысливал проблему счастливых / несчастных семейных союзов, которую впоследствии спроектировал и на художественно-образную плоскость, в частности реализовал в рассказе «История Акимова здания». Отмечено, что в произведении представлен художественный эксперимент писателя с проектом новой формы семьи. Легитимацию идеи «свободного брака» как способа преодоления дисгармонии и детерминанты воплощения альтернативного сценария счастливого бытия позволяет ряд факторов, проанализированных в статье. Во-первых, следует переосмыслить метафизическую христианскую мораль и сакральные заповеди, так как в свободном супружеском союзе жизнь должны регулироваться новой моралью, новыми этическими стандартами поведения, в частности, идеей «честности с собой», которая является результатом гармоничного согласования рационального и эмоционального начал в человеке. Во-вторых, идея реформирования традиционного брака начинается с признания свободы, равноправия, независимости женщины во

взаимоотношениях, а также ее профессиональной самореализации. В-третьих, создание обновленной семьи определяет опция самосовершенствования, саморазвития, самостроения («строй себя») личности, что предполагает сбалансирование внутреннего мира человека для установления гармонических отношений. В этом контексте автор произведения критикует брак как экономический договор. Выяснено, что философская «теория построения счастья» В. Винниченко, которая впоследствии определит конкордистский онтологический проект, программирует восстановление равновесия в системах «индивид – природа» и «личность – социум» через актуализацию витальности и интеграцию человека в коллектив.

Ключевые слова: В. Винниченко, дневник, художественный эксперимент, счастье, образ дома, гармония, идея «свободного брака», новая мораль, идея «честности с собой», философия конкордизма.

Abstract

The article examines the artistic concept of happiness in the story “A Story about Yakim’s House” by V. Vynnychenko and considers the logic of the phased implementation of the theory of building a harmonious, i.e. happy marriage, actualized in the writer’s early diary entries. The research of them helps to determine that the author connects happiness as a fundamental ontological concept with the social institution of marriage, he reveals the problem of happy / unhappy family unions, which he subsequently projects onto the artistic and figurative plane and represents in “A Story about Yakim’s House”. It is noted that this story represents the writer’s artistic experiment to the project of a new family form. A range of factors enables the legitimization of the “free marriage” idea as a way to overcome disharmony and the determinants of the alternative scenario embodiment. Firstly, the traditional Christian morality and sacred commandments have to be rethought, since in a free union of spouses life should be regulated by a new morality and new ethical standards of behavior, in particular by the “honesty with oneself” idea as a result of harmonious coordination of rational and emotional principles. Secondly,

the idea of the traditional marriage reforming begins with the recognition of female freedom, equality and independence, as well as her professional self-realization. Thirdly, the creation of a renewed family is determined by the option of an individual's self-improvement, self-development and self-construction ("build yourself"), due to the balancing of the person's inner world to establish harmonious relationships. According to these ideas, the writer criticizes marriage as an economic project. It is found that V.Vynnychenko's "theory of happiness buildings", which will later define his concordist ontological project, programs the restoration of balance in the "individual – nature" and "personality – society" systems through the vitality actualization and integration into the society.

Keywords: V. Vynnychenko, diary, artistic experiment, happiness, image of the house, harmony, "free marriage" idea, new morality, "honesty with oneself" idea, concordism.

Вступ

В. Винниченко – письменник, який у творах репрезентував художні експерименти з ідеєю пошуку універсальної формули людського щастя. Автор етико-філософського трактату «Конкордизм» (1948) починає осмислювати щастя як засадничу проблему буття ще в 1910-х рр., що згодом стало поштовхом до створення «найбільшої спадщини всього життя» письменника, «висновку усього його фізичного й духовного буття» – програмування філософської концепції конкордизму в період вимушеної еміграції митця, яка полягала в розробленні системи методів і правил боротьби з нещастям, що панує над людством впродовж тривалого періоду його історії. Уже в ранніх щоденникових нотатках (1911–1920) В. Винниченко генерує ідеї, пов'язані з пошуком сутності, джерел й шляхів реалізації як індивідуального, так і колективного щастя. Письменник осмислює концепції щастя видатних філософів та письменників, прагнучи сформулювати універсальний рецепт ошасливлення людства й відповісти на засадниче питання: «Що є цінне в нашому житті? Які елементи складають щастя?» (Винниченко, 1980: 119). Зокрема автор зосереджується на теоретичних положеннях А. Франса,

А. Шопенгауера, Ж.-М. Гюйо, Епікура, Ж. Фіно (Винниченко, 1980: 119, 317, 437) та ін.

З огляду на щоденникові записи, митець у перший період творчості пов'язував щастя як системотвірний концепт буття із інститутом шлюбу, осмислював проблему щасливих / нещасливих сімейних союзів, яку згодом спроектував і на художньо-образну площину. Щоденникові нотатки не лише конденсують рефлексії письменника про причини дисгармонії людського буття й альтернативні сценарії втілення щастя та відновлення рівноваги, а й містять низку статистичних відомостей про нещасливі родини, кристалізують творчі наміри висвітлити історію подружнього життя (письменник планував написати роман під назвою «Шлюб»): «Ідея написати річ про шлюб усе більш та більш опановує мною. І от я хочу з маси прикладів шлюбу вивести яку-небудь закономірність, закономірність хоч би для нещасливих шлюбів. Я вірю в деяку творчу будівничу спосібність розуму. <...> Хіба не в силі людини утворити союз з другою людиною і прожити з нею в злагоді, в обопільній допомозі й співробітництві? Ми з Кохою [Розалія Ліфшиць – О. М.] рахували сьогодні шлюби, які знаємо. Із них 60 знаємо нещасливих, 4–5 щасливих і 5–6 під сумнівом. Та хіба ми можемо поручатись за тих 4–5, що вони дійсно щасливі? Невже справді закон співжиття чоловіка і жінки є боротьба й ворожнеча?» (Винниченко, 1980: 141).

Відтак у ранніх щоденникових записах В. Винниченко рефлексує над взаєминами між чоловіком і жінкою, визначає точки перетину між пережитим особистим досвідом та історією нещасливого кохання, художньо втіленою в оповіданні «Історія Якимового будинку» (1912): «Пам'ятаю мої мрії в кріпості, в блуканнях. Лежачи годинами в самоті камери, я любив гріти себе *образами майбутнього щастя*. І в туманах самотніх паризьких вечорів ніколи я не почував себе таким самотнім, як тепер. <...> Я уявляв не раз, ідучи в свій порожній і незатишний номерок готелю, той час, коли вертатимусь додому, де мене ждатиме людина, що рідна мені, що думає про мене з великою любов'ю, що повна мною так само, як я нею. Так ніби й сталося. Я міг з гордістю вірити в себе і в свою *теорію будівель*

щастя... Але вийшов тільки *Якимів будинок*. І я сиджу під руїнами його» (Винниченко, 1980: 101). У такий спосіб В. Винниченко одну із версій досягнення щастя вбачав в особливій «теорії будування», тобто у відновленні гармонії на рівні сім'ї, що й визначило логіку художнього експериментування письменника з ідеєю нової форми шлюбу. Отже, у статті буде проаналізовано філософську концепцію щастя в оповіданні «Історія Якимового будинку», пов'язану з образом дому, а також розглянуто логіку поетапного художнього втілення Винниченкової «теорії побудови» гармонійного, а отже щасливого, шлюбу.

Методи та методики дослідження.

Відповідно до мети й поставлених завдань у статті буде застосовано історико-літературний, біографічний, герменевтичний, структурно-аналітичний підходи в супроводі філософського інструментарію.

Результати та дискусії

Як свідчать дослідження творчості В. Винниченка, художній світ письменника пов'язаний із його світоглядом та філософськими ідеями. На думку С. Погорілого, «уже в перших літературних творах Винниченка філософія є частиною мистецького сприймання і зображення світу. Її значення постійно зростає у спробах автора поставити, чи й розв'язати найрізноманітніші питання та проблеми свого часу» (Погорілий, 1981: 178). Однією з таких засадничих онтологічних проблем, осмислених у творчому доробку автора, постає пошук шляхів досягнення щастя – внутрішнього, сімейного чи колективного, що пов'язано з моделюванням образу «природної», гармонійної, фізично й духовно здорової, а отже – щасливої людини. У своїх студіях дослідники зосереджувалися на тих чи інших аспектах, пов'язаних з Винниченковою філософією щастя, зокрема на осмисленні конкордистських ідей письменника в екзистенціалістському, буддистському й психоаналітичному дискурсах (Сиваченко, 2003); художній інтерпретації євдемонізму у творчості В. Винниченка (Павлінчук, 2010); висвітленні концепції вселюдського щастя на матеріалі романістики періоду останньої

еміграції митця (Крикун, 2011) та ін. У цьому контексті для розуміння логіки формування конкордистської концепції досягнення щастя, осмисленої письменником в однойменному філософському трактаті в період останньої еміграції (1920–1951 рр.), слід звернутися і до ранньої творчості В. Винниченка, яка оприявнює зацікавлення щастям як ключовою категорією в художньому проєкті «повноти» індивідуального людського буття.

В оповіданні «Історія Якимового будинку» (1912) письменник розробляє теоретичну програму досягнення щастя, пов'язуючи її з образом будинку та процесом його спорудження. Відтак образ дому, який може бути семантично полівалентним, в інтерпретації В. Винниченка набуває символічної варіації «щастя–зведення дому». Такий підхід діалогізує з концепцією М. Еліаде, «Дім становить не статичну конструкцію, а знаходиться в “русі”, згідно із стадіями космогонічного процесу. <...> Дім – це не просто об'єкт, “місце, облаштоване для життя”, це – світ, який людина буде для себе, імітуючи божественне творіння, космогонію. Кожне будівництво чи урочисте відкриття нового дому в деякій мірі тотожне новому началу, новому життю» (Еліаде, 2002: 51).

Головний герой, адвокат Яким, обґрунтовує своєму другові художникові абсолютний універсальний перманентний закон людського буття – *прагнення індивіда до щастя*, безапеляційну «віру в щастя, тугу за ним і непереможне, жагуче прагнення до нього» (Винниченко, 2016: 670). Як філософ за покликанням, він констатує дисгармонію в онтологічному проєкті, що полягає в порушенні балансу всіх людських сил: «Нормальний стан людей – щастя. Так-так, люди можуть жити щасливо, але замість того живуть без пуття й погано» (Винниченко, 2016: 678). Яким пропонує власну дефініцію щастя, кваліфікуючи його як особливий процес зведення будівлі за точно продуманим архітектурним планом, з міцним фундаментом, урахуванням відповідних математичних параметрів, співвідношенням правильних і гармонійних пропорцій, дотриманням конструктивних деталей і чіткого алгоритму дій: «щастя, як будинок. Щастя треба будувати. Треба його обрахувати, виміряти, треба все підвести так, щоб ніщо його не змогло зруйнувати» (Винниченко,

2016: 678). Отже, ідея архітектурної, матеріально вираженої конструкції будинку трансформується у авторський філософський проєкт за допомогою категорії щастя, покладеної згодом в основу конкордистської моделі буття. На думку автора-винахідника, інструкція реалізації щастя замикається на балансі фізичних сил через відновлення зв'язку в системі індивід-природа («здоров'я»), внутрішній погодженості та активній інтеграції в соціум («улюблена праця»), але, передусім, на створенні гармонійної щасливої сім'ї, адже шлюб – це головна частина будинку, тобто визначальна детермінанта щастя. Однак майже запатентована теорія затятого «будівельника» зовсім не кореспондує із суперечливою реальністю, позаяк він констатує нульову статистику в проєкції на щасливі родини. У творі без відповіді так і залишається концептуальне запитання: «Ти бачив коли-небудь хоч одну щасливу родину?» (Винниченко, 2016: 674).

Відтак пошуковий вектор експериментатора спрямований на осмислення засадничої проблеми, яка передбачає переформатування інституту шлюбу. Передусім, ідеться про дискредитацію форми сім'ї в традиційному розумінні, тобто зруйнування «старих» й проєктування «нових» будинків: «Люди звикли жити в чужих старих будинках. Через те ж, що вони старі, там тісно, вогко, скучно. А іноді вони завалюються й гублять людей» (Винниченко, 2016: 678). Винахідник розвінчує теорію сучасного шлюбу, діагностуючи абсурдність уже в самому потрактуванні цього поняття різними представниками суспільства з урахуванням політичного, біологічного, вікового й навіть фантастичного підходів: 1) шлюб – «це щось вроді поганої звички», яку засвоїла собі людськість і котрої варто позбутися, адже в перспективі «при соціалізмі люди родитимуться машинним способом»; 2) шлюб як «сифіліс або туберкульоз», тобто хвороба й гарантована версія нещасливого співіснування двох індивідів; 3) шлюб як «нелегальне становище» революціонера, тобто життя повне злиднів, клопотів, небезпек і навіть шибениць; 4) «шлюб – мишоловка, а кохання – сало. І тільки молоденькі, наївні мишенята накидаються на сало з радістю і захватом. Стара ж миша добре знає, що за цим салом ховається» (Винниченко, 2016: 679).

В умовах критики тривіального підходу до планування сімейного союзу письменник актуалізує ідею реформування шлюбу, тобто альтернативний проєкт «нових» щасливих родин. Яким репрезентує поетапну програму втілення концепції «вільного шлюбу». По-перше, мовиться про активний пошук співбудівника-співтворця з подібними поглядами на організацію щасливого подружнього життя: «найди такого самого товариша, який хоче будувати, який не хоче жити в старих халупах» (Винниченко, 2016: 679). У цьому контексті він позиціонує партнерські взаємини, які визначають такі критерії: «свобода, рівність, незалежність жінчини, вільна праця» (Винниченко, 2016: 696).

По-друге, слід переформатувати метафізичну християнську мораль, переосмислити етичні заборони, позбутися релігійних табу, позаяк: «У старих будинках старі правила. Того не можна, те личить, те не личить, те забороняється, те не дозволяється. Ходи, сиди, говори, їж, спи так, як їли, спали, лежали всі, що жили до тебе» (Винниченко, 2016: 680). В основу практичного втілення теоретичної концепції Якими, передусім, покладено ідею «чесності з собою», системотвірну в контексті програмування «нової моралі», бо кваліфікується вона як результат вільного й глибокого узгодження раціонального й емоційного начал в людині, тобто її «чуття й розуму» (Винниченко, 2016: 690). Відтак у вільному шлюбному союзі життя повинні регулювати нові моральні критерії, нові етичні стандарти поведінки: «Радісно там, де просторо, вільно, де багато світла, тепла, любови. Тільки безнадійні хворі люблять тьму, сморід і тікають туди з світла й тепла. Ніяких заборон, приписів, грат, замків! Співай, їж, спи, цілуйся, коли і як тобі хочеться. Не подобається – іди собі» (Винниченко, 2016: 680). Подібні думки про обґрунтування програми «вільного шлюбу» в контексті кризи християнізованої культури В. Винниченко висловлював у ранніх щоденникових записах, а згодом, як бачимо, художньо трансформував цю ідею у власній творчості. До того ж, письменник практикував співжиття в цивільному шлюбі з Розалією Ліфшиць (Кохою) – своєю дружиною: «Нас вінчали скелі, сосни, море, <...> Ми нічого не обіцяли одне одному: ні вірності, ні любови, ні щастя, нічого. <...> наші істоти без присягання, без заклинання, без санкцій лицемірних або глупих людей з їхніми комедіями, без нотаріусів, без загроз і різних кайданів,

без усього цього наші істоти скуті так, як ні один піп скувати не може» (Винниченко, 1980: 326).

По-третє, вільний родинний союз, пов'язаний з опцією самовдосконалення й саморозвитку особистості, передбачає формування відповідної мотиваційної матриці для реанімування гармонійних стосунків. У цьому контексті Яким критикує шлюб як економічний проєкт, фінансовий договір, бо «входячи в старий будинок, вінчаєшся, робиш контракт на все життя» (Винниченко, 2016: 680). Традиційний шлюб як версія контракту ґрунтується на релігійному страхі, покорі, сакральних заповідях християнської моралі: «Повага до старого звичаю. Слухняність, терпляче несення всякої дряні, висвяченої віками й гидкої тобі. <...> Коли ти це все виконуєш, тебе нагороджують іменем “порядного чоловіка”. Коли не виконуєш, різними способами карають» (Винниченко, 2016: 680). Нова форма сім'ї, яку визначає десакралізація метафізичних християнських цінностей, базується на самовдосконаленні й самобудуванні відповідно до психотерапевтичної формули «будуй себе», на моделюванні внутрішнього світу, адже художня іпостась дому у такому контексті ідентифікується ще і як інваріант збалансованої внутрішньої реальності людини. Звідси образ дому як «антропоморфного коду» (Топоров, 1983) символізує формування ціннісного світу особистості: «Раз ти надокучила, значить, ти винна, а не той, кому ти надокучила. Будь такою, щоб не надокучити, *будуй себе*. А то звикли до контрактного кохання і палець об палець не вдарять, щоб заслужити любов, щоб *собою* її утримати, а не страхом. Ні, щастя з контрактом не погоджується» (Винниченко, 2016: 681).

Дослід з ідеєю будування щастя на практиці втілює Яким як прибічник провокативної життєвої стратегії, котрий у всіх площинах діяльності зорієнтований на експериментальний підхід, бо головний постулат: «життя – то якийсь ряд експериментів». Згідно з цим правилом, він організував і свою юридичну практику: «адвокати – це звозчики. Закон – це велике місто, а статті й параграфи його – це вулиці й перевулочки. Десь у місті є пункт, який називається Правда. Хто перший прибіжить до цього пункту, того й правда. Звичайно, що той швидше побіжить, хто візьме кращого звозчика, який має

доброго коня і знає всі заковулочки й перевулочки. Той, хто має гроші. Хто ж не має, той або на шкапині їде, або пішки плентається» (Винниченко, 2016: 702). Таким чином, в його адвокатській діяльності серед клієнтів переважали суб'єкти з делінквентною поведінкою й ті, хто не міг платити, – дрібні випадкові злочинці, безробітні, «копійчані проститутки», босяки та ін.

Відповідно, сімейне життя з Ліною також мало «характер якоїсь гри, забавки». Вона стала помічником адвоката, читала юридичні книжки, ходила до суду, упорядковувала документацію, приймала поштову кореспонденцію. Ліна почала дотримуватися моделі поведінки відповідно до аксіологічних орієнтирів Якіма, послідовно втілювала життєвий сценарій самоформування, а не контрактного кохання: «вона підбирала кожне слово, кожне чуття своє, кожний рух, щоб подобатись тільки йому» (Винниченко, 2016: 704). Важливу роль у Винниченковому розумінні ідентичності простору відіграють деталі інтер'єру, які наділені глибоким смисловим навантаженням, виражають експериментальність у підході до життя: «В квартирі завжди регіт, крик, спів. Це була не канцелярія адвоката, а дитяча кімната, де двоє дітей граються в “присяжного повіреного” <...> в хатах занадто багато сонця, скрізь квітки, навіть у кабінеті на столі; томи законів хоч і стояли в шафі, але ніякого імпазантного враження не робили» (Винниченко, 2016: 702).

Прикметно, що у творі загалом дуже важливе значення мають архітектурні деталі, типи різних приміщень та їхня специфічна трансформація, відкритий чи закритий простір, організація інтер'єру тощо. Так, художник мешкає на тісному горищі, що свідчить про обмеженість не лише в побутовому плані, а й матеріальних засобах. Однак простір не герметичний, бо крізь щілину в покрівлі він часто спостерігає за зоряним небом, постійно мріючи про майбутнє щасливе життя. Як стверджує Г. Башляр, вертикальність простору ґрунтується на полярності підвалу і даху, причому горище завжди символізує захист, дає можливість «мріяти раціонально» (Башляр, 2002:12). Симптоматично, що саме на горищі Яким дискутує з художником на теми мистецтва, любові, майбутнього, висвітлює йому свою мрію – бажання втілити філософську «теорію будівлі-щастя». Під час

знайомства герої бачать Ліну постійно на балконі, своєрідній межі між відкритим і закритим простором, що символізує ситуацію переходу й, вочевидь, перспективу майбутнього життєвого вибору, бо й посміхається вона якоюсь загадковою «балконною» посмішкою. До того ж, акцентовано, що дівчина живе у таємничому жовтенькому будиночку. Вочевидь, у психологічному розумінні таємниці й загадковості дівчини полягала у відкритості до сприйняття нових ідей, розслабленому й розкутому підході до організації життя, в оригінальності мислення й прагненні до розширення своїх можливостей, адже Ліна погоджується брати участь в експериментальному життєвому плані філософа всупереч суспільним нормам. Урешті, творці вільного шлюбу оселяються у квартирі, котру любовно номінують «гніздечком» як символом родинного тепла, затишку, взаєморозуміння.

Після відвідин митцем теплого «гніздечка» відбувається низка метаморфоз у сприйнятті власного житла, богемене горище художника трансформується в сідало, брудне і порожнє місце, перебування в якому здатне породжувати в людини лише суїцидальні наміри: «додому не тягнуло, горище здалось таким брудним, глупим»; «коли я прийшов на своє горище, воно здалось мені якимсь похмурим сідалом»; «ліпше було б, якби навіть горища не було»; «горище все більш і більш ставало для мене порожнім, брудним, і писк мишей наганяв думки про самотність, непотрібність мого існування» (Винниченко, 2016: 688, 693, 677, 705). Відтак маляр вирішив їхати до Італії й серйозно студіювати техніку живопису. Знову ж таки, перевірити мрію в реальність вдалося лише за допомогою продажу отриманого спадку – крамниці з господарським реквізитом: «я згадав руду, товстеньку постать мого чудесного родича, дерев'яну підлогу “лавки” з плямами від нафти і дьогтю, мотки вірьовок, батогів, шлей, які висіли перед дверима магазинів, і подивувався долі, яка чудесним способом може перетворити такі прості речі в фарби, сонце, радість» (Винниченко, 2016: 705). І зрештою, художник знаходить тіло вбитого Якима, котрий присвятив життя теорії і практиці конструювання власного будинку щастя в номері готелю, тобто кочівній тимчасовій оселі, яка символізує мотив безпритульності, бездомів'я, і урешті-решт, крах ідеї щастя.

Таким чином, перебуваючи в Італії, митець з епістолярного діалогу дізнається про вінчання Якіма з Ліною, позаяк зятятого філософа переконали аргументи прибічників релігійного шлюбу: по-перше, «бажання не вінчатися» – демонстрація, фарс, пропаганда, докір усім одруженим; по-друге, новаторські ідеї й наміри мають реалізуватися поетапно, тому навіть *«революціонери й борці за нове життя – всі вінчаються»*; по-третє, щастя родини не залежить від форми шлюбу, релігійної чи будь-якої іншої. Однак згодом в законному шлюбі виникає дисгармонія – «тріщина в “будинкові”», яка полягає, на думку Якіма, «в *несвободі* відносин», в проблемах, пов’язаних зі статевим життям (Винниченко, 2016: 699, 708). Художник також помічає деякі зміни в поведінці Ліни і її ставленні до Якіма, організації побуту (замість «сміхушки Даші» з’явилася покоївка з «видресированими рухами й холодним лицем»), а головне – інтер’єр у «будинку щастя» зазнав істотних трансформацій: «Прості стільці зникли, тепер я сидів на стільці з високою, дуже рівною спинкою. На підлозі лежав килим, кидалися в очі поважні порт’єри. Все стало хазяйновитіше, сталіше» (Винниченко, 2016: 709). Як стверджує М. Еліаде, «орієнтація окремих частин будинку, домашнього начиння і меблів пов’язані зі змінами у житті мешканців, різними модифікаціями сімейного чи соціального характеру» (Еліаде, 2002: 51).

У контексті таких перетворень Яким прогнозує розвиток побутової історії про зраду й гріхопадіння в порядній релігійній сім’ї: дружина буде обманювати, маскувати «злочин» перед чоловіком, і як наслідок, з’явиться страх, каяття, почуття провини, недовіра, ворожість у стосунках. Експериментальна тактика Якіма: спровокувати інтимний зв’язок між дружиною й офіцером нібито за його згодою і навіть благословенням, щоб утвердити ідею «нової моралі» у вільному шлюбі й у такий спосіб відновити гармонію в сім’ї, свободу у взаєминах. Однак це спричинилося до скандалу, унаслідок якого брат Ліни застрілив Якіма, а вона вийшла заміж за офіцера, поповнила статистику нещасливих шлюбів, оселившись, за термінологією Якіма, в «старому будинку».

Урешті, специфічна логіка Якимового емпіричного дослідження з «теорією спорудження щастя» відкривається художникові: «його

вбили б іншим способом, не зразу, а роками. Річ не в смерті, а в тому, що всі люблять жувати папір чи кінський гній (або, як каже Яким, «будувати будинок»), і коли до цього щось змушує, то люди такого експериментатора так чи інакше відпихують від себе» (Винниченко, 2016: 728). Таким чином, Яким був філософом-експериментатором, «будівельником щастя», винахідником, ігнорував суспільні норми, традиційну мораль, прагнув переосмислити інститут шлюбу, тому соціальне середовище витіснило реформатора з неконформістськими поглядами як чужорідний, гетерогенний елемент. Оточення не сприйняло його новаторської ідеї «вільного шлюбу», запрограмованої новою мораллю, а відтак філософська «теорія будівель щастя» не витримала апробування на практиці.

Висновки

Отже, в оповіданні «Історія Якимового будинку» В. Винниченко репрезентував художній експеримент з ідеєю «вільного шлюбу», осмисливши зв'язок між образом дому та процесом його спорудження й засадничим в його ідеосфері концептом щастя та способом його досягнення. Письменник визначив алгоритм поетапного апробування філософської «теорії будівель щастя», тобто реалізації гармонійного й щасливого шлюбу, яку актуалізував у своїх ранніх щоденникових записах й згодом поклав в основу конкордистського онтологічного проекту. Легітимацію ідеї «вільного шлюбу» як способу подолання дисгармонії й детермінанти втілення альтернативного сценарію щасливого буття уможлиблює низка чинників. По-перше, слід переосмислити метафізичну християнську мораль і сакральні заповіді, позаяк у вільному союзі подружжя життя повинні регулювати нова етика, зокрема ідея «чесності з собою» як результат гармонійного погодження раціонального й емоційного начал. По-друге, ідея реформування традиційного шлюбу розпочинається з визнання свободи й рівноправності жінки у взаєминах, а також її професійної самореалізації. По-третє, критикуючи шлюб як економічний проект, автор визначає створення нової сім'ї за допомогою опції самовдосконалення й саморозвитку особистості, що становить передумову відновлення гармонійних стосунків.

Література

- Башляр, Г. (2002). Дом от погреба до чердака. Смысл жилища. *Логос*, 3(34), 1–26. Режим доступу: <http://www.ruthenia.ru/logos/number/34/09.pdf>
- Винниченко, В. (2016). Історія Якимового будинку. С. Гальченко (Ред.) *Намисто. Мала проза* (с. 668–728). Київ: Наукова думка.
- Винниченко, В. (1980). Щоденник. 1911–1920. Г. Костюк (Ред.). *Щоденники* (Т. 1–5). (Т. 1, с. 101–437). Едмонтон–Нью-Йорк: КІУС, УВАН.
- Крикун, Л. (2011). Концепція вселюдського щастя в романі В. Винниченка «Вічний імператив». *Винниченкознавчі зошити*, 4, 174–188.
- Павлінчук, Т. (2010). *Художня інтерпретація евдемонізму у творчості В. Винниченка*. Автореф. дис. канд. філол наук. Київ.
- Погорілий, С. (1981). *Неопубліковані романи В. Винниченка*. Нью-Йорк: УВАН у США.
- Сиваченко, Г. (2003). *Пророк не своєї вітчизни. Експатріантський «метароман» Володимира Винниченка: текст і контекст*. Київ: Альтернативи.
- Топоров, В. (1983). Пространство и текст. Т. В. Цивьян (Ред.), *Текст: семантика и структура* (с. 227–284). Москва: Наука.
- Элиаде, М. (2002). *Оккультизм, колдовство и моды в культуре*. Киев: София.

References

- Bashljar, G. (2002). Dom ot pogreba do cherdaka. Smisl zhilishcha [House from cellar to attic. Sense of home]. *Logos*, 3 (34), 1–26. Retrieved from: <http://www.ruthenia.ru/logos/number/34/09.pdf> [in Russian].
- Vynnychenko, V. (2016). *Istoriia Yakymovoho budynku* [A Story about Yakim's House] In S. Halchenko (Ed.), *Namysto. Mala proza – The necklace. The small prose* (p. 668–728). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Vynnychenko, V. (1980). *Shchodennyk. 1911–1920* [Diary. 1911–1920]. In H. Kostiuk (Ed.), *Shchodennyky – Diaries* (Vols. 1–5). (Vol. 1, pp. 101–437). Edmonton–Niu-York: KIUS, UVAN [in Ukrainian].
- Krykun, L. (2011). *Kontsepsiia vseliudskoho shchastia v romani V. Vynnychenka «Vichnyi imperatyv»* [The concept of universal happiness in

- V. Vynnychenko's novel «The Eternal Imperative»]. *Vynnychenkoznavchi zoshyty – Vinnichenko study books*, 4, 174–188 [in Ukrainian].
- Pavlinchuk, T. (2010). Khudozhnia interpretatsiia evdemonizmu u tvorchosti V. Vynnychenka [Literary Interpretation of Eudemonism in V. Vinnichenko's Body of Work]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
- Pohorilyi, S. (1981). *Neopublikovani romany V. Vynnychenka* [The unpublished novels of V. Vynnychenko]. Niu-York: UVAN u SShA [in Ukrainian].
- Syvachenko, H. (2003). *Prorok ne svoiei vitchyzny. Ekspatriantskyi «metaroman» Volodymyra Vynnychenka: tekst i kontekst* [Prophet not of his Homeland. Volodymyr Vynnychenko's expatriate «meta-novel»: text and context]. Kyiv: Alternatyvy [in Ukrainian].
- Toporov, V. (1983). Prostranstvo i tekst [Space and text]. In T. V. Civ'jan (Eds.), *Tekst: semantika i struktura – The text: semantics and structure* (pp. 227–284). Moskva: Nauka [in Russian].
- Eliade, M. (2002). *Okkul'tizm, koldovstvo i mody v kul'ture* [Occultism, Witchcraft & Cultural Fashions]. Kiev: Sofija [in Russian].

Рукопис статті отримано 25 вересня 2021 року

Рукопис затверджено до публікації 21 листопада 2021 року

Інформація про автора

Матвеева Ольга Олексіївна – кандидат філологічних наук, м. н. с. відділу класичної української літератури Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України; вул. Михайла Грушевського, 4, Київ-1, 01001, Україна; e-mail: o.a.matveeva@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-0752-0485>.

Matvieieva Olha O., Candidate of Philological Sciences, Junior Researcher of the Classical Ukrainian Literature Department, Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine; -mail: o.a.matveeva@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-0752-0485>.